

J.M.G. Leune

Sauvegardegeld en hoofdingezetenen van Steenberg in 1623 ¹

Versie mei 2017

Het sauvegardegeld

In de periode 1 april tot 1 oktober 1623 werden ingezetenen van de stad en het platteland van Steenberg verplicht om bij te dragen aan het betalen van sauvegardegeld, een belasting die door de koning van Spanje aan de stad werd opgelegd. ² Door deze belasting te betalen kon overlast door belegering, plundering, brandschatting, inkwartiering e.d. worden afgewend (afgekocht). ³ De belasting diende voorts om aan de ingezetenen van de stad een vrijeleide te kunnen verstrekken voor het drijven van handel met plaatsen en streken die in de Spaanse invloedssfeer lagen. ⁴ Dit was voor de welvaart van de stad van groot belang en verklaart waarom deze belasting niet alleen door de Spaanse autoriteiten in Brussel werd opgelegd maar soms op verzoek van de magistraat van de stad werd ingesteld. ⁵ Voor de Spaanse koning fungeerde het sauvegardegeld als een betekenisvolle inkomstenbron en als een formele legitimatie van zijn gezag over stad en land van Steenberg. Het bestaan van deze belasting bewees dat het met zijn zeggenschap over dit deel van het hertogdom Brabant nog niet gedaan was. Weliswaar kon dit gezag vanaf oktober 1590 niet of nauwelijks nog militair worden afgedwongen (in 1622 mislukte een Spaanse restauratiepoging), maar met wisselende militaire krachtsverhoudingen diende rekening te worden gehouden (zoals onder meer de geschiedenis van stad en land van Breda bewijst) en strikt formeel gezien kwam pas in 1648 (door de Vrede van Münster) aan het Spaanse gezag over de Noordelijke Nederlanden (met inbegrip van de Generaliteitslanden) een einde.

Het sauvegardegeld was in Steenberg (met onderbrekingen) in de periode 1593-1638 een gangbare belasting, ook ten tijde van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621). ⁶ Aangeslagen werden de hoofden van de burgerhuishoudens (ook aan te duiden als de hoofdingezetenen) in de stad en het bijbehorende platteland. Soms is deze belasting omschreven als “hoofgelt”. ⁷

Het maandgeld

Voor elke hoofdingezetene afzonderlijk werd een belastbare som vastgesteld die vervolgens werd omgerekend in een maandelijks te betalen bedrag in stuivers. Dit bedrag werd omschreven als maandgeld (“maentgelt”). In het tijdvak 1 april tot 1 oktober 1623 varieerde dit maandgeld van 4 tot 24 stuivers per belastingplichtige. Met het financiële draagvlak van de ingezetenen werd rekening gehouden, maar uit de bewaard gebleven kohieren betreffende het sauvegardegeld kan niet eenduidig worden afgeleid hoe het vermogen per huishouden werd berekend. Zeker is wel dat de belasting (die ook contributie werd genoemd) het karakter had van een belasting op vermogen, hoe ook berekend. Het aantal personen per huishouden speelde bij het berekenen van de grondslag klaarblijkelijk geen rol. Het sauvegardegeld werd op gezag van de magistraat van de stad gecollecteerd. Wie weigerde te betalen diende rekening te houden met een “parate executie” van zijn bezittingen.

Van deze belasting waren alle ingezetenen vrijgesteld die 70 gemeten of meer land “baanden” (bewerkten) als eigenaar of pachter. Zij betaalden een aparte belasting, een zogeheten geschot per gemet en droegen op die wijze aan het collecteren van het sauvegardegeld bij. Wie minder dan 70 gemeten land baande betaalde per gemet een belasting per jaar van 5 stuivers.

Het sauvegardegeld werd daarnaast betaald door de ingezetenen van het platteland die slechts een geringe hoeveelheid land bewerkten (de maximumgrens daarvan werd in het kohier betreffende het jaar 1623 niet benoemd; vermoedelijk gold de belasting voor personen die niet meer dan enkele roeden grond bewerkten) en die (al dan niet aanvullend) de kost verdienden met arbeiden (“eenige weijnighe lantbouwinge sijn doende ende vorders sijn hun generende met arbeijden”). Net zoals de ingezetenen van de stad werden zij aangeslagen op basis van hun vermogen. Doorgaans betaalden zij het laagste tarief, dus vier stuivers per maand. Het desbetreffende kohier uit 1623 bevat uitsluitend gegevens over de bewoners van de polders Oudland, Westland, Nieuwe Heije en Kruisland. Waarom de andere Steenbergse polders (zoals de Graaf Hendrikpolder en de St. Ontcommerpolder) erbuiten bleven is niet duidelijk. Waarschijnlijk zijn de bewoners daarvan op een vergelijkbare wijze belast. Op de kohieren van het sauvegardegeld te Steenberg in andere jaren komen deze bewoners wel als belastingplichtigen voor.

De situatie van de stad in 1623

In 1623 was de militaire situatie in stad en land van Steenberg bepaald onrustig. Direct na afloop van het Twaalfjarig Bestand werd de oorlog tussen de Republiek der Verenigde Nederlanden (in wording) en het Koninkrijk Spanje hervat. Op 19 juli 1622 kwam Steenberg weer in Spaanse handen. ⁸ Dit duurde slechts enkele maanden. In oktober daaropvolgend zagen Staatse eenheden onder aanvoering van prins Maurits van Nassau en graaf Ernst Casimir van Nassau kans om de stad te heroveren. Daarna bleef de situatie gespannen, zeker toen Spaanse troepen kanszagen om in juni 1625 de nabijgelegen baronie van Breda te veroveren. Met een hernieuwde Spaanse poging om ook het markiezaat van Bergen op Zoom te heroveren (hetgeen in oktober 1622 mislukte)

diende serieus rekening te worden gehouden. De inwoners van Steenberg en zullen zich derhalve in 1623 allermst veilig hebben gevoeld. De vesting was nog niet op volle sterkte gebracht. Het fort Henricus ontstond in 1626 en een verbeterde omwalling kwam in 1629 gereed.⁹ In economisch opzicht was ten gevolge van het Twaalfjarig Bestand van een bescheiden herstel sprake dat werd begunstigd door de verbreding van het economisch draagvlak van de stad na de inpoldering van De Heen in 1610. Daar stond tegenover dat de stad werd geconfronteerd met kostbare legerlasten, waarvan de sauvegardegelden slechts een fractie vormden; deze lasten dienden deels door de stad zelf te worden opgebracht, ook al kon voor het merendeel ervan de oorlogskas van de Generaliteit worden aangesproken.¹⁰ De inkwartiering van relatief grote aantallen militairen zal onvermijdelijk voor de burgerbevolking veel overlast met zich gebracht hebben. In 1622 verbleven in de stad twee compagnieën van het Staatse leger.¹¹ Dat zullen er een jaar later niet veel minder zijn geweest.

Het aantal huishoudens in 1623, mede in historisch perspectief

Beoogd werd om een bijdrage te leveren aan het ontsluiten van de bewoningsgeschiedenis van Steenberg en in de 17de eeuw.¹² Andere, ten dele vergelijkbare transcripties betreffende de bewoning in deze eeuw zijn gepubliceerd door A.M. Bosters.¹³

In 1623 bedroeg het aantal in de stad wonende burgerhuishoudens 129.¹⁴ In 1602 bedroeg dit aantal slechts 60. Overigens betekende dit toen een forse stijging ten opzichte van het jaar 1590 toen er nog maar 17 à 18 huisgezinnen in de stad verbleven.¹⁵ In het tijdvak 1590-1623 veranderde de bewoning van de stad dus ingrijpend.¹⁶

Het berekenen van het aantal huishoudens op het platteland dat op het onderhavige kohier voorkomt is niet zinvol omdat op dit kohier slechts een deel van hoofdingezetenen aldaar is vermeld. Veel landbouwgezinnen bleven buiten beeld, nog afgezien van het feit dat enkele polders op het kohier ontbreken.

Notities bij de transcriptie

Bij het transcriberen van het genoemde kohier uit 1623 zag ik er van af om namen van de belastingplichtigen te annoteren. Dit voerde in dit bestek te ver. In slechts enkele gevallen is van dit uitgangspunt afgeweken.

Teneinde de gebruiksfunctie van de transcriptie te vergroten zijn de namen van de belastingplichtigen per bewonerscategorie gealfabetiseerd. Hierdoor is de volgorde waarin de namen op het kohier zijn genoteerd gewijzigd.

Op het kohier betreffende het jaar 1623 is soms achter de eerste twee namen van een belastingplichtige een beroep genoteerd. Het is niet altijd duidelijk of deze toevoeging kan worden begrepen als een familienaam. Waarschijnlijk was dit meestal niet het geval. Mogelijk is later (na 1623) het genoemde beroep wel gaan fungeren als een achternaam. Het is onduidelijk waarom bij sommigen wel en bij anderen geen melding is gemaakt van het uitgeoefende beroep. Een compleet overzicht van beroepen die destijds in Steenberg en werden uitgeoefend kan dus helaas uit het kohier niet worden afgeleid. Vaststaat dat er in 1623 in de stad minstens zes schippers en minstens vijf kleermakers werkzaam waren.

Datering

Het deel van het kohier dat betrekking heeft op de ingezetenen van de stad is vastgesteld op 23 maart 1623 en het resterende deel (betreffende de bewoners van het platteland voor zover deze niet op een andere wijze waren belast) op 26 mei 1623.

De inning van het sauvegardegeld te Steenberg en in 1623 in stuivers per maand

A. Ingezetenen van de stad

Naam	Toevoeging	Maandgeld in st.
Adriaens, Bouwen	schipper	10
Adriaense, Aelbrecht	schipper	8
Adriaense, Jacob	schipper	10
Adriaense, Joris		4
Adriaense, Pieter	kleermaker	6
Adriaense, Thomas		24
Adriaense, Willem	smid	8
Aerts, Herman	kleermaker	16
Aerts, Reijnier		6
Andriesse, Cornelis	pijper	8
Anthonsse, Matthijs	slotenmaker	4
Barents, Janneke	weduwe van Cornelis Jansen	12

Bastiaense, Denis ¹⁷	van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren ¹⁸	?
Bedhelem, Govert Jansen ¹⁹		8
Bergenaer, Adriaen Jacobse, zijn weeskinderen		4
Berghe, Jan van den		4
Bolcool, Anthonij		10
Bolis, Adriaen		8
Bonte, Mels Huijbrechtse de		8
Broeck, Antonij van den	predikant	10
Bruijncruijs, Adriaen Lambrechtse		10
Brusseler, Hendrick van		10
Bureau, Pieter Philips		6
Care, Crijn Cornelisse		6
Claes, Abraham, zijn weduwe	metselaar	4
Claesse, Jan	wagenmaker	6
Claesse, Stoffel ²⁰	wagenmaker	8
Clinckerlant, Dirck Alexandersen van ²¹		8
Coenraets, Jan		6
Cornelisse, Adriaen	dekker	6
Cornelisse, Davidt, zijn weeskinderen	gareelmaker	4
Cornelisse, Gerrit	visser	10
Crijns, Pieter		4
Dircxs, Willem	bierdrager	6
Elias, Jan	bierdrager	6
Eliasse, Laureijs		6
Engel Adriaense, zijn weeskinderen		10
Fieren, Gillis		6
Francken, Jan	boven zijn baninge en ten aanzien [van] zijn winkelhout [?] ²²	6
Francken, Laureijs		4
Gastelaer, Cornelis Jacobse		6
Gastelaer, Jan Jacobse		6
Gastelaer, Stoffel Jacobs	van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren	?
Geerts, Bartel		8
Gijsbrechtse, Melis		24
Gillisse, Steven, zijn weeskinderen en zoon		8
Hagens, Mr. Matthijs		12
Halmale, jonkheer Willem van		24
Havenaer, Melchert		4
Hendrickse, Cornelis	bierdrager	6
Hendricxs, Adriaen	wever	4
Hendricxs, Cornelis		10
Hertsteijn, signeur Pauwels van	van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren	?
Hodde, Willem Claesse		4
Hoffkercken, Jan Adriaens	schoolmeester	5
Hollander, Adriaen Janse		10
Hollander, Cornelis Adriaens		10
Hollander, Rochus Mertens		6
Jacobs, Balten	timmerman	8
Jacobs, Gillis	wever	4
Jacobse, Aelbrecht	van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren	?
Jacobse, Cornelis	veerman	10
Jacobse, Hendrick	molenaar	20
Jans, Soetken, haar weeskinderen		4

Jansen, Anthonij	schipper	6
Jansen, Danckert	van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren	?
Jansen, Dismas		6
Jansen, Joost	van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren	?
Jansen, Thomas, zijn weduwe		8
Janssen, Crijn, zijn weeskinderen		8
Jaques van Kessel, zijn weduwe		6
Jongejan, Cornelis Jansen	van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren	?
Joosten, Andries		24
Joosten, Claes	glazenmaker	6
Joosten, Jacob, zijn weeskinderen	verwer	4
Joosten, Jan	schrijnwerker	6
Jopse, Loef ²³	arbeider	4
Lack, Adriaen ²⁴		6
Lack, Jacob ²⁵		8
Lavanus, Adriaen Cornelisse		6
Leendertse, Jan	kleermaker	8
Leijse, Willem		6
Mangnus, Claes	metselaar	6
Marinisse, Elias	bakker	8
Marinisse, Enoch		8
Marinisse, Govert	brouwer	24
Marle, Adriaen	kuiper	10
Marle, Sijmon		4
Masman, Jan Jansen	graanverkoper	6
Matthijse, Cornelis	schipper	8
Meermans, Jacob		6
Melisse, Gerrit		4
Michielse, Claes		4
Michielse, Pieter	bakker	16
Molen, Claes Willemse van der		16
Molengraff, Barthomeus van den		6
N.N., Abraham, zijn weeskinderen	kuiper	4
N.N., Augustijn	hovenier	6
N.N., Hans	stoeldraaier	4
N.N., Herman	koster	4
N.N., Jan	kleermaker	6
N.N., Leendert, zijn weeskinderen	kleermaker	4
N.N., meester Aernout	chirurgijn	8
N.N., Thomas	metselaar uit Roosendaal	6
Noirot, [Jacques]	rentmeester [van de prins van Oranje]	24
Noirot, Daniel	substituut-secretaris ²⁶	is van deze belasting vrijgesteld
Pieterse, Claes	timmerman	6
Renants, Jacob	vorster; van hetgeen hij minder baant dan 70 gemeten zal hij betalen als voren	?
Rengerts, Cornelis	smid	8
Saecken, Claes Joosten van der		6
Slingerlant, Jan van		8
Snol, Claes Cornelis		6
Sochtleben, Corstiaen Mathijse		6
Stoffels, Jacob, zijn weduwe		6
Stouters, Pieter Pieterse		24

Stouters, Pieter, zijn weeskinderen		24
Thomasse, Cornelis		24
Val, Jacob Jansen van der		10
Verelst, Adriaen	drossaard	is van deze belasting vrijgesteld
Vette, Huijch	arbeider	4
Vleugels, Dirck		10
Vleugels, Jacob ²⁷		10
Wertels, Herman	bierdrager	6
Willems, Gillis	schipper	8
Willemse, Jacob	schoenmaker	10
Willemse, Steven		10
Wolf, Cornelis Adriaense		24
Wouterse, Gerrit	[alias] Langen Gerrit	4
Zuijtlant, Adriaen Jansen uijt		10
Zuijtlant, juffrouw Sara van ²⁸		16

B. Ingezeten van de polder Oudland met een klein boerenbedrijf en arbeiders

Naam	Toevoeging	Maandgeld in st.
Bastiaense, Coenraet	hovenier	4
Beer, Wouter de	arbeider	4
Bert, Jan Jansen		4
Brouwer, Adriaen Pieterse	boven zijn baninge	8
Claesse, Pieter	arbeider	4
Cornelisse, Matthijs	alias Creupelen Thijs	4
Crombeen, Frans Jansen		4
Fieren, Jan		?
Gijben, Cornelis	boven zijn baninge	4
Gijsselmans, Jan	boven zijn baninge	4
Gijssen, Gijs	boven zijn baninge	4
Huijbrechts, Anthonij	arbeider	4
Jansen, Jacob	arbeider	4
Jansen, Jan	de zoon [verm. schoonzoon] van Pieter de Monninck	4
Jansen, Merten		4
Jansen, Sijmon	boven zijn baninge	4
Jansen, Vijver		4
Keesneeft, Jan Cornelissen		4
Leur, Jan Adriaensen van	boven zijn baninge	4
Meusse, Lambrecht		4
N.N., Huijbrecht	arbeider, gewoond hebbend bij Cornelis Crijnse op Padtmos	4
Stoel, Jan Jansen		4
Stoffels, Jan	boven zijn baninge	4
Velde, Willem Jansen van der		4
Wael, Jop Jansen de	arbeider	4
Willemse, Marinis	boven zijn baninge	4

C. Ingezeten van de polder Westland met een klein boerenbedrijf en arbeiders

Naam	Toevoeging	Maandgeld in st.
Crombeen, Engel		4
Crombeen, Hendrick		4
Hodden, Claes	boven zijn baninge	4
Hodden, Willem Claesse		4
Martens, Willem	arbeider	4
Michielse, Claes		4

Michielse, Jan		4
Mols, Jop Cornelisse		4
Pieterse, Gijsbrecht		4
Pieterse, Pauwels	weert [= verm. waard]	4

Ingezetenen van de polder Nieuwe Heye met een klein boerenbedrijf en arbeiders

Naam	Toevoeging	Maandgeld in st.
Antheunisse, Jan		6
Borst, Cornelis		6
N.N., Leurt	woont bij Cents Jan	6
Verstraet, Jan		6

D. Ingezetenen van de polder Kruisland [excl. landbouwers die op andere wijze werden aangeslagen]

Naam	Toevoeging	Maandgeld in st.
Adriaense, Claes	arbeider	4
Adriaense, Huijbrecht	arbeider	4
Adriaense, Jop	smid	8
Adriaense, Mattheus	boven zijn baninge	4
Aerts, Mattheus	boven zijn baninge	4
Andriese, Jan	zoon van Andries Claesse	4
Bastiaense, Adriaen	arbeider	4
Bernaerts, Adriaen		4
Bijl, Pieter Aertse		4
Blomberch, Pieter		4
Bottebijl, Cornelis Jacobs	boven zijn baninge	4
Claesse, Marinis		4
Cornelisse, Bastiaen		4
Cornelisse, Willem	arbeider	4
Crijnse, Cornelis	molenaar	4
Dingemanse, Huijbrecht		4
Fieren, Jan Gillisse		4
Geertse, Huijbrecht	arbeider	4
Geertsen, Adriaen	arbeider	4
Geertsen, Geert	arbeider	4
Goorten, Sijmon	arbeider	4
Huijbrechtse, Domus		4
Jansen, Logier	boven zijn baninge	4
Joosten, Willeboort	arbeider	4
Laer, Joost Jasperse van		4
Lauwen, Bartel	arbeider	4
Leendertse, Hendrick		4
Leijs, Jan Janse		4
Leunisse, Claes	arbeider	4
Leunisse, Jan	arbeider	4
Marinisse, Dingeman	boven zijn baninge	4
Munnick, Geert Pieterse		4
N.N., Dingeman	woont bij Jacob Theunisse op de hoeve van Huijsman	4
Pauwelse, Jan		4
Pila, Pieter Pieterse	timmerman	8
Roelen, Cornelis		4
Vosberch, Claes Jansen		16
Wilde, Wouter Wouterse de		4
Willemsse, Adriaen		4

Noten

---

¹ Met dank aan Dr. W.A. van Ham voor zijn commentaar op een concept-versie.

² WBA, oud-gemeentearchief Steenbergen, inv. 2122.

³ Zie voor de sauvegardebelaasting in Staats-Brabant meer in het algemeen: L. Adriaenssen, *Staatsvormend geweld; overleven aan de frontlinies in de meierij van Den Bosch, 1572-1629*, Tilburg, 2007, p. 172-173. Door het Spaanse gezag werden sauvegardes niet alleen aan dorpen en steden (en hun burgers) verstrekt maar rechtstreeks ook aan individuele burgers. Zo verstrekte de Spaanse legeraanvoerder Claudius van Berlaymont, heer van Haultepenne, na de verovering van Steenbergen in 1583 aan de landbouwer Jan Cloucke (werkzaam in de polder Oude Heye) bescherming en sauvegarde (“protection et sauvegarde”) van diens goederen, vee, granen en alles wat daarbij hoorde “waarbij wij alle krijgslieden onder ons bevel gelasten en opdragen geen enkele vernieling, schade of bederf te doen aan genoemde hoeve met toebehoren, maar hen ongestoord hun landerijen te laten bewerken en hun veldvruchten te laten oogsten en meenemen” (Adriaenssen, 2007, p. 172).

⁴ Op 8-3-1622 verklaarde de Raad van State dat aan de ingezetenen van stad en land van Steenbergen en Kruisland sauvegarde werd verleend hetgeen betekende dat zij “vrij ende vranck” en zonder licent of paspoort allerhande goederen mochten uit- en invoeren naar of van plaatsen in de Republiek of van de vijand. Tot die goederen werden met name gerekend: gewassen, vruchten, zuivel, hoenders, beesten, handwerken, eetwaren en andere waren die noodzakelijk werden geacht voor hun “onderhout, nootdruft, spinneringe ende reedinge [bereidingen, bewerkingen]” zoals altijd gebruikelijk was geweest. In ruil hiervoor dienden de ingezetenen maandelijks een contributie te betalen. Een kopie van deze ordonnantie bevindt zich in het oud-archief van de gemeente Steenbergen, inv. 2125.

⁵ A. Delahaye, *De vesting Steenbergen, Zevenbergen*, 1975, p. 27-29.

⁶ Idem, p. 23.

⁷ Zie bijv. het kohier betreffende het tijdvak 1-10-1624 tot 1-10-1625 (WBA, oud-gemeentearchief Steenbergen, inv. 2122).

⁸ A. Delahaye, *Een oorlogscorrespondent over de inname van Steenbergen in 1622*, in: A. Delahaye e.a., *Uit stad en land van Steenbergen*, Steenbergen, z.j. [1958], p. 187-192.

⁹ W.A. van Ham, *De vesting Steenbergen en bijbehorende werken*, in: J. Sneep e.a. (red.), *Atlas van historische vestingwerken in Nederland; Noord-Brabant*, Utrecht, 1996, p. 70.

¹⁰ Van de legerlasten voor de burgers getuigen de vele bewaard gebleven belastingkohieren die op de een of andere wijze met de bekostiging van de defensie verband hielden (WBA, oud-arch. gemeente Steenbergen, inv. 2090-2420).

¹¹ Delahaye, 1958, p. 191. Een complete Staatse compagnie omvatte destijds blijkens de Staten van Oorlog van de Republiek der Verenigde Nederlanden gewoonlijk 120 tot 150 militairen. De omvang van het Steenbergse garnizoen destijds vergt nader onderzoek.

¹² Zie voor de toenmalige bewoning van Steenbergen in algemene zin (ook na de 17de eeuw): W.A. van Ham, *De stad Steenbergen 1630-1830*, in: *De Ghulden Roos*, jrg. 24, (1964), p. 49-64.

¹³ Zie bijv.: A.M. Bosters, *De stad Steenbergen en haar inwoners in het jaar 1636*, in: *Genealogisch Tijdschrift voor Midden- en West-Brabant en de Bommelerwaard*, jrg. 8, nr. 1, maart 1984, p. 33-42. Deze transcriptie bleef beperkt tot de inwoners van de stad, waarbij de gebouwen en erven in de stad centraal stonden. Panden die bewoond werden door militairen werden meegeteld, waardoor een vergelijking met het sauvegardekohier uit het jaar 1623 (dat alleen betrekking heeft op burgers) niet goed mogelijk is. In 2000 transcribeerde Bosters een kohier betreffende de bewoning van het platteland in Steenbergen in het jaar 1666 (bron idem, jrg. 2000, p. 18-23). In 2002 verscheen van zijn hand een getranscribeerd kohier betreffende de eigenaren van grond in de polder van Kruisland in 1614 (bron idem, jrg. 2002, p. 1-3). Deze transcriptie was een vervolg op zijn bewerking van het “dijckboek” van Kruisland uit het jaar 1571 (bron idem, jrg. 1986, p. 1-8).

¹⁴ Het is niet bekend hoeveel personen destijds in het Steenbergse Gasthuis verbleven.

¹⁵ Delahaye, 1975, p. 21 en 22.

¹⁶ In 1640 waren er in de stad ongeveer 230 woningen (waarvan ca. 80 als hutten werden betiteld), waaronder gebouwen die bewoond werden door militairen (WBA, oud-gemeentearchief Steenbergen, inv. 1006).

¹⁷ Ook bekend als Denis Bastiaense Rongen. Naar hem is (door een verbastering) het Rongelstraatje genoemd (Van Ham, 1964, p. 52-53).

¹⁸ “Als voren” betekent hier: zoals in de kop van het kohier is vermeld ofwel 5 stuivers per gemet per jaar. Hoeveel gemeten minder werden gebaad dan 70 werd in dit kohier niet vermeld, waardoor niet duidelijk is hoeveel het maandgeld bedroeg. De desbetreffende gegevens over het jaar 1623 gingen vermoedelijk verloren.

¹⁹ Deze familie is in Steenbergen ook omschreven als Bedlehem (of een vergelijkbare schrijfwijze).

²⁰ Hij is identiek met Stoffel Claesse Pad(t)mos.

²¹ Hij is aan het einde van het kohier aan de lijst met inwoners van de stad toegevoegd.

²² De toevoeging “boven zijn baninge” betekent waarschijnlijk dat hij reeds als baander van land als belastingplichtige was aangeslagen; daar kwam nog een aanslag bovenop, mogelijk in verband met het bezit van een huis waarvan de waarde in de eerdere aanslag niet was verdisconteerd. Het is niet duidelijk wat is bedoeld met

---

“winckelhout”. Volgens Verdam (Middelnederlandsch Handwoordenboek, Den Haag, 1932, p. 802) betekende winckelhout destijds winkelhaak. Deze term had (en heeft) uiteenlopende betekenissen die hier vermoedelijk geen van alle van toepassing zijn. Mogelijk is bedoeld op het belastbare bezit van een winkelhouder ofwel winkelier.

²³ Hij is in andere stukken omschreven als Loef Joppen.

²⁴ Hij is ook bekend als Adriaen Pieterse Lack.

²⁵ Hij is ook bekend als Jacob Pieterse Lack.

²⁶ Hij ondertekende dit kohier in die hoedanigheid.

²⁷ Jacob Vleugels was als vestingbouwkundig ingenieur bij de versterking van de vesting Steenbergen betrokken. Deze betrokkenheid was destijds dusdanig intensief dat hij zich vanuit Bergen op Zoom gedurende enkele jaren in Steenbergen vestigde, evenals zijn broer Dirck.

²⁸ Zij is aan het einde van het kohier aan de lijst met inwoners van de stad toegevoegd.